

STADSHOLMEN

KATTÖRAT 1

Bastugatan 22–24

SÖDERMALM

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturreserveratet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsamman med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

- 1** GATHUS, BASTUGATAN 22 A
- 2** GÅRDSFLYGEL, BASTUGATAN 22 B-C
- 3** BASTUGATAN 22 D
- 4** BASTUGATAN 22 E
- 5** GÅRDSHUS, BASTUGATAN 24 A
- 6** GÅRDSFLYGEL, BASTUGATAN 24 B
- 7** UTHUS

KATTÖRAT 1 OMKRING SEKELSKIFTET 1900. DET NUVARANDE GATHUSET HAR KVAR SIN ÖPPNING MOT GATAN MED EN KRINGLA OVAN DÖRREN. VÄSTER OM HUSET STÅR DET ÄLDRE GATHUSET, IDAG RIVET. NÄRMST I BILD SYNS TRÄDGÅRDEN MED ETT DEKORATIVT JÄRNSTAKET. FOTO: K. SALIN. SSMF003542.

Kattörat 1 består av tre äldre tomter som bebyggdes under 1700- och 1800-talet med gathus, gårdshus och uthus. Byggnadernas nuvarande karaktär skapades under 1800-talet och de bevarade volymerna, dess friliggande läge och fasadutformningar har stor betydelse för stadsbilden.

Utmärkande är gathuset med sitt dekorativa och svängda gavelkrön, sannolikt ett resultat av ägarens högre ambitioner, och skapar ett upplevelsemässigt värde och står i kontrast till de övriga enkelt utformade fasaderna, typiska för sin tid.

Bostadshusen är ett viktigt dokument över gångna tiders bostads- och byggnadsskick och husen på Kattörat 1 representerar både enklare bostadsstandard och påkostade bostadsvåningar från 1800-talets mitt. Av äldre inredning finns bland annat brädgolv, pardörrar med samtida foder, fönsterpaneler och kakelugnar från 1800-talet.

Fastigheten Kattörat 1 är blåvärderad enligt Stockholms stadsmuseums kulturhistoriska klassificering. Det innebär att den har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Fastigheten Kattörat 1 är en del av Östra Mariaberget. De nuvarande husen på berget byggdes huvudsakligen efter en brand 1759 som förstörde omkring 300 fastigheter i Maria kyrkas omgivning. De nerbrunna husen var till stor del av trä och ersattes efter branden helt av putsade tegelhus i enlighet

KATTÖRAT 1 MED GATHUS OCH GÅRDSFLYGEL. FOTO J. MALMBERG.

med stadens byggnadsordningar från 1736 och 1763. Tidens kända murmästare fick uppdrag i området och byggherrarna var ofta framgångsrika näringsidkare som både bodde och drev sin verksamhet i de nya husen. Under 1800-talet byggdes en stor del av husen om, och framförallt längs Hornsgatan fick husen påbyggnader och ny fasaddekor. Mot slutet av 1800-talet uppfördes också en del nya byggnader som Mariahissen och Laurinska huset.

1900-talet innebar för de flesta hus i området en förfallsperiod. Redan på 1860-talet fanns tankar på att plana ut och bredda Hornsgatan. Vid sekelskiftet 1900 sprängde och grävde man vid Mariaberget och breddade gatan på bekostnad av Maria kyrkogård och bebyggelsen på gatans södra sida. Planerna på en breddning även av norra sidan ledde till osäkerhet om vad som skulle ske med den kvarvarande bebyggelsen. På 1920-talet revs en del hus, men ytterligare planer på rivningar skapade en kraftig opinionsstorm ledd av bland annat Anna Lindhagen, ledamot av stadsfullmäktige och Skönhetsrådet.

I början av 1960-talet blev nya rivnings- och nybyggnadsplaner aktuella. Ett omfattande kom-

munalt utredningsarbete inleddes 1966 i avsikt att ge underlag för bebyggelsens framtid. Arbetet resulterade i en bevarande- och restaureringsplan som omfattade i stort sett alla fastigheter på Östra Mariaberget. Upprustningen pågick under 1970- och 1980-talen och det fanns en ambition att pröva nya restaureringsprinciper för att nå både ett antikvariskt och arkitektoniskt gott resultat. Bland annat återgick man till traditionell kalkputs och kalkavfärgningar vid fasadrenoveringarna.

HISTORIK

Bastugatan 22 a-e

Bastugatan 22 består av ett gathus med gårdsflygel på före detta fastigheten Kattfoten 2 samt två tvillinghus på den östra delen av tomten, före detta Kattfoten 1. De två äldre tomterna sammanfördes strax innan sekelskiftet 1800 och under 1800-talets första halva bar ägarna titlar såsom riksdagsman, timmerman, fabrikör, kammaråd och grossist. Under några år under den andra halvan 1800-talet ägde kapten Stierngranat tomterna varav gathuset, hus nummer 1 på kartan, omnämns i några källor som den Stjärngranatska gården.

FASTIGHETEN KATTÖRAT 1 MED TRÄDGÅRD MOT NORR. FOTO J. MALMBERG.

Bastugatan 22 a, b och c uppförs, hus nummer 1 och 2 på kartan

Omkring 1760 uppfördes gathuset och gårdsflygeln (hus nummer 1 och 2 på kartan) på fastigheten Kattfoten nummer 2. Troligtvis uppfördes husen av hattmakaren Ekeberg som vid tillfället ägde tomten. I en brandförsäkring 1788 beskrivs ett stenhus i en våning vid gatan. Huset hade en körport till gården med panelat tak. I bottenvåningen fanns förstuga, ett stort rum, ett kök och en kammare med gipsat tak. Byggnaden var tegeltäckt.

Norr om gathuset, längs den östra tomtgränsen, stod två stycken gårdshus av sten i en våning med tegeltak. Det södra av de två husen innehöll två rum, en förstuga samt ett kök. Det andra huset hade en välvd källare och en liten förstugukvist av bräder. Invändigt fanns ett rum och kök.

På gårdens västra sida låg bodar och på dess norra del nämns under 1820-talet en tobakslada som tros tillhöra tobakslandet på egendomen Kattfoten 1 i öster.

Ombyggnad av gathuset, hus nummer 1 på kartan.

År 1846 lät ägarinnan och änkefrun Skarpman bygga på gathuset, hus nummer 1 på kartan, med

en våning. Innan renoveringen så beskrevs tomten i mycket dåligt skick, varav påtryckningar gjorts till den dåvarande ägaren, kapten Ingmans. Vid renoveringen 1846 fick huset sannolikt sitt nuvarande utseende med svängt gavelkrön och stora fönster i den andra våningen. Enligt en brandförsäkring från 1857 innehöll husets bottenvåning rum med kakelugnar, tapeter, fot- och bröstpaneler och köken med spis. Den andra våningen hade en mer påkostad inredning med bröst- och fönsterpaneler, franska tapeter, pardörrar samt stora fönsteröppningar. Vinden kunde nås via en järndörr i trapphuset och innehöll förråd, två rum och två kök med spisar.

År 1873 ersattes körporten i husets bottenvåning av ett rum och kök och ny entré till trapphuset skapades från gården. Omkring sekelskiftet 1900 fanns en butik i husets bottenvåning med entré mot gatan. Det är oklart när butiken och dörren sattes igen. Under 1930-talets slut bodde Bertold Brecht i huset, på flykt undan nazisterna.

Ombyggnad av gårdsflygeln, hus nummer 2 på kartan.

I en brandförsäkring från 1857 framkommer att de två äldre gårdshusen sammanbyggs och troligtvis ut-

VY FRÅN SÖDER ÖVER GÅRDSPLANEN MED GÅRDSHUS OCH GÅRDSFLYGEL. FOTO J. MALMBERG.

gör bottenvåningen till den nuvarande gårdsflygeln, hus nummer 2 på kartan. Exakt när ombyggnaden av gårdshuset genomfördes är oklart, men sannolikt mellan åren 1846-1857. År 1868 lät ägaren och kapten Steingranat förstärka och bygga på gårdsflygelns bottenvåning med två våningar som innehöll tre rum och kök vardera.

Bastugatan 22 d och e uppförs, hus nummer 3 och 4 på kartan

Bastugatan 22 d och e låg ursprungligen på fastighet Kattfoten 1. År 1855 lät gårdens nya ägare, kammarrådet Björkman, uppföra de två husen som uthus och i en brandförsäkring från 1857 beskrivs deras interiör. Den västra byggnaden, hus nummer 3 på kartan, innehöll en förstuga, ett boningsrum med kakelugn, socklar, mittelband, tapeter och gipstak. Här fanns även två vedbodas, en gång och ett fähus för två kor samt ett avtråde. Taken var panelade. Över boningsrummet var vinden tillgänglig genom lucka i förstugutaket samt från den södra gaveln.

Den östra byggnaden, hus nummer 4 på kartan, innehöll ett vagnshus och två vedbodas med bjälktak. Överst fanns en vind tillgänglig via den södra gaveln. Båda husen hade tak täckta av tegel. Gården i övrigt beskrivs omgiven av plank. På ett fotografi från sekelskiftet 1900 har dock trädgården mot gatan ett dekorativt järnstaket med grind.

Uthuset, nummer 4 på kartan, ombyggdes så småningom till bostäder. Enligt ritningar från 1933 innehöll bottenvåningen två rum som uppvärmdes av kakelugnar, ett gemensamt litet kök med skafferi och en förstuga med trappa till den inredda vinden. På vinden fanns små förråd och två rum, det ena med en flat kakelugn, det andra med en rund. Utvändigt hade husen spröjsade fönster och två entréer med fyllningspardörrar.

Bastugatan 24 a och b

Likt grannfastigheterna under 1800-talet bestod tomten ursprungligen av ett gathus med portgång till gården. På gården låg en bagarstuga, uthus och

DE TVÅ TVILLINGHUSEN, HUS NUMMER 3 OCH 4. VY FRÅN SÖDER. FOTO J. MALMBERG.

bostadshus av sten. Idag består Bastugatan 24 endast av en gårdsflygel och ett hus på tomtens norra del, båda uppförda åt ägaren och fabrikören Adam Wingren. På den norra delen av tomten fanns avträden, en inhägnad trädgård och ett lusthus i sten.

Gårdshuset uppförs, hus nummer 5 på kartan

År 1865 lät Wingren uppföra ett tre våningar högt bostadshus av sten på tomtens norra del (hus nummer 5 på kartan). En brandförsäkring från 1871 ger en bild av husets inredning. I bottenvåningen fanns ett genomgående trapphus med jordgolv och nedgång till källaren. På var sida om trapphuset var lägenheter. Den andra och tredje våningens planlösning var identisk med tre lägenheter per plan. På vinden låg ett rum och kök samt förråd. Alla lägenheter var inredda med kakelugnar, socklar, mittelbandslistor och tapeter. Köken var utrustade med spisar, socklar och kalkrappade väggar. Överallt var gipsade tak.

Gårdsflygeln uppförs, hus nummer 6 på kartan

Gårdsflygeln längs den västra tomten uppfördes 1866 men var enligt en brandförsäkring fem år

senare fortfarande oinredd. Från förstugan gick en stentrappa till den andra våningen men vidare till tredje våningen var trappan dels av sten, dels av trä. Enligt ritningar daterade 1933 var huset inrett med två lägenheter per plan.

Ägare och hyresgäster

Bostadsförhållandena på Wingrens egendom var enkla och i en mantalslängd från 1870 finns 28 personer mantalsskrivna. De allra flesta var arbetare med titlar såsom fabriksarbetare, mureriarbetare och arbetskarlar. Här finns även några skomakare, snickarmästare och en hattmakaregesäll. Flera av de mantalsskrivna bodde med sina familjer och inneboende. Ägaren bodde inte själv på fastigheten.

Upprustning och renovering

Under 1970-talet renoverades Kattörat 1 av den dåvarande ägaren. Alla fönster utbyttes och invändigt installerades wc och kök vilket medförde vissa planförändringar. Den mur som tidigare separerade Bastugatan 22 och 24 revs och en gemensam gårdsplan skapades.

BEVARAD INREDNING FRÅN 1800-TALET'S ANDRA HALVA MED PARDÖRRAR, KAKELUGN, SOCKEL- OCH FÖNSTERPANEL. FOTO J. MALMBERG.

I gathuset, hus nummer 1 på kartan, inreddes en lägenhet per plan och i flygeln, hus nummer 2 på kartan, inreddes en tvättstuga och en lägenhet per plan.

De två tvillinghusen, hus nummer 3 och 4 på kartan, inreddes till en lägenhet vardera med ny planlösning och trappa mellan våningarna. Förändringen medförde att några äldre fönsteröppningar sattes igen.

I gårdshuset, hus nummer 5 på kartan, installerades en hiss och den äldre planlösningen förändrades, framförallt på vindsvåningen.

I gårdsflygeln, hus nummer 6 på kartan, inreddes lokaler i bottenvåningen med utrymme som sträckte sig in i det intilliggande uthuset. Den andra och tredje våningen inreddes till en lägenhet vilket medförde att äldre mellanväggar revs.

Mellan gårdsflygeln och gårdshuset byggdes ett

pannrum och nya uthus uppfördes på samma plats som de äldre.

BYGGNADSBESKRIVNING

Fastigheten omges av rödmålat plank och nås från Bastugatan via en parport med portik väster om gathuset. Öster om gathuset finns en identisk port till en trädgård framför tvillingshusen. Gårdsplanen är lagd med singel och kantas av uthus och rabatter längs med fasaderna. Mot norr finns en gräsmatta med buskar och träd planterade. På flera ställen finns sittplatser.

Bastugatan 22 a-c, hus nummer 1 och 2 på kartan

Gathuset och gårdsflygeln har en svartputsad sockel, gulputsade fasader och profilerad takfot. Gathuset har ett brutet tak klätt med plåt med

KAKELUGN MED 1700-TALSKARAKTÄR. FOTO J. MALMBERG.

ett svängt gavelkrön mot öster. Gårdshuset har ett pulpettak med gavelkrön mot norr. Mot öster avdelas den tredje våningen och vinden av en profilerad list. I gathuset är fönstren kvadratiska med mittpost och två spröjsade bågar. Gårdshuset fönster är rektangulära med mitt- och tvärpost samt fyra bågar. Alla fönster är placerade i murlivet. Trapphusentréerna är från renoveringen 1970 och består av dörrar med spröjsade överljusfönster och några med fönster i dörrbladet. Gathusets snickerier är grönmålade och gårdsflygelns är brunmålade.

Invändigt bevarar trapphusen ursprungliga trappor av kalksten, golv lagt med kalkstensplattor och

putsade väggar och tak. Lägenhetsdörrarna består av trefyllningsdörrar (både par- och enkeldörrar), med profilerade foder, troligtvis sentida. Lägenheterna har moderna kök och wc från renoveringen, samt nya ytskikt och snickerier. Det finns dock några äldre delar och detaljer bevarade. I gathuset finns bland annat en äldre kakelugn med vinröd dekor på beige botten och dekorativt krön av 1700-talskaraktär samt fönsterpaneler. I gårdsflygelns finns äldre pardörrar med fyllningar från 1800-talets mitt och samtida foder, fotpaneler, fönsterpaneler samt kakelugnar från 1800-talet andra halva.

Bastugatan 22 d-e, hus nummer 3 och 4 på kartan

De två tvillinghusen står på en murad sockel, har gulputsade fasader och profilerad takfot under ett sadeltak lagt av plåt. I fasaden finns ankarslut. Fönstren är i liv med fasaden och bottenvåningens fönster har mittpost och två spröjsade bågar. Ovanvåningen har kvadratiska fönster med mittpost och två spröjsade bågar. Entrépartierna med släta enkeldörrar och ovanfönster är från renoveringen. Alla snickerier är grönmålade. Invändigt präglas husen av sentida ytskikt och moderna kök och wc. Av äldre detaljer finns bland annat en kakelugn bevarad.

Bastugatan 24 a, gårdshus nummer 5 på kartan

Huset är tre våningar högt med inredd vind och källare. Det står på en putsad sockel, har slätputsade fasader i gult med en profilerad takfot och ett sadeltak av plåt med skorsten och fönsterkupor. Mot norr har fasaden en fronton och balkong. Fönstren är i liv med fasaden och utformade med en mittpost och två spröjsade bågar, bortsett från ett fönster mot norr med mitt- och tvärpost samt välvt ovanstycke. Huset har två entreér med släta enkeldörrar från renoveringen 1970. Mot norr har dörren ett ovanfönster och entrén mot söder är placerad i en djup och välvd nisch. Alla snickerier är brunmålade.

Trapphuset bevarar ursprungligt kalkstensgolv- och trappa samt putsade väggar och tak. I övrigt präglas det av renoveringen 1970 med trefyllningsdörrar till lägenheterna, profilerade foder, handledare i trä och installerad hiss. Även lägenheternas planlösning, snickerier och ytskikt präglas av renoveringen.

Bastugatan 24 b, hus nummer 6 på kartan

Huset är tre våningar högt och står på en putsad sockel med slätputsade, gula fasader och en profilerad

takfot under ett plåttäckt pulpettak med skorsten. Fönstren är regelbundna, i varierande storlekar och i liv med fasaden. I huvudsak har de en mittpost och två spröjsade bågar. Entrédörren är från renoveringen 1970 och har ett kvadratisk fönster. Alla snickerier är grönmålade.

Invändigt så präglas huset av renoveringen 1970 med planlösning, moderna wc och kök, samt ytskikt

och snickerier. Det ursprungliga trapphuset med kalkstenstrappa och kalkstensgolv finns bevarat liksom en liten handledare av gjutjärn till vinden. Mot vinden sitter även en dekorativ järndörr av oklart ursprung. Med utgångspunkt från de tecken som finns på dörrbladen är den äldre än huset och härrör troligtvis från en kyrklig gravplats. På vinden finns ett brandgolv av tegel.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlings som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren "Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar". Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.